

УДК 811.161.2.81'37 «1756»

DOI: 10.31651/2226-4388-2024-36-8-14

РЕЄСТР ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО НИЗОВОГО 1756 Р. ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЧОЛОВІЧОГО ІМЕННИКА XVIII СТ.

*І. Я. Дзира, кандидат філологічних наук, доктор історичних наук, професор; професор
кафедри філології та перекладу,
Київський національний університет технологій та дизайну
(Київ, Україна)*

e-mail: dzyraivan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6326-3594>

Ідентифікатор Scopus-Author: 58566133300

У статті вперше зреалізовано спробу дослідити особові чоловічі імена Реєстру Війська Запорозького Низового 1756 р. Виявлений унаслідок статистичного аналізу іменник налічує понад 130 особових імен, носіями яких є 14452 запорожці. За винятком двох, усі імена є церковно-християнськими за своїм походженням. 16 із них ужиті тільки в повній календарній формі, 33 – паралельно в календарній і народно-розмовній, а більше 80-ти зафіксовані лише в народнорозмовних формах.

До найпопулярніших імен, частота використання яких разом із фонетичними варіантами й похідними формами перевищує 2 %, належать: Іванъ, Өєдоръ, Василь, Грицко, Яцко, Степанъ, Пєтро, Андръй, Сємень, Павло та Михайло. Порівняння отриманого переліку з результатами аналізу антропонімного матеріалу XVII ст. засвідчує стабільність масиву найпоширеніших українських чоловічих імен.

Найпродуктивнішими фонетичними змінами традиційних календарних форм були: перехід ініціального голосного а- в о-; перехід початкового сполучення йе- в о-; втрата ненаголошеного початкового и-; стягнення не властивих українській мові дифтонгів; заміна звука ф на п, х, в та сполучення хв; спрощення в групах приголосних тощо.

За винятком двох, усі зафіксовані в реєстрі імена утворені морфологічним способом, зокрема усіченням, а також суфіксацією усічених або повних основ. Список формантів, виявлених в іменнику пам'ятки, складається з 13 мономорфемних, 7 поліморфемних суфіксів й однієї морфем-флексії. Усі вони, за винятком суфіксів -к-о, -ц-к-о й морфем-флексії -о, були малопродуктивними. Таку відносно невелику кількість формантів, як і незначну їхню продуктивність, пояснюємо іманентними процесами еволюції словотворчої системи ділової української мови.

Ключові слова: *особове чоловіче ім'я, церковно-календарне ім'я, народнорозмовна форма, реєстр, суфікс.*

Актуальність. Актуальність обраної теми визначена передусім недостатньою вивченістю статистичної організації та динаміки розвитку староукраїнського чоловічого іменника XVIII ст., що зумовлено відсутністю належної уваги до деяких важливих документальних матеріалів, зокрема й з «Архіву Коша Нової Запорозької Січі». Оскільки за своєю природою січове товариство акумулювало найбільш сміливих, волелюбних і підприємливих представників усіх класів, верств і груп тогочасного суспільства, які походили з різних регіонів України, то в зазначеному корпусі документів відображено не регіональний, а національний іменник, що містив набір власних найменувань, які побутували на всій етнічній українській території. Тому, вивчаючи особливості функціонування антропонімного простору запорозького козацтва, припускаємо, що аналогічні процеси одночасно відбувалися й на інших українських теренах. Отже, результати запропонованої розвідки вможливають реконструювати низку номінаційних та історико-культурних реалій, що, своєю чергою, дасть змогу певною мірою заповнити частину лакун в історичній антропонімії України. Крім цього, їх можна буде залучити до складання словників особових імен і спецкурсу з історії української антропонімії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іменний репертуар укладеного 1756 р. Реєстру Війська Запорозького Низового (далі РВЗН – *І. Д.*) на сьогодні ще не став об'єктом спеціального

наукового аналізу. Дотепер українські ономасти лише вибірково залучали матеріали зазначеного джерела до своїх студій. З цього погляду вигідно вирізняється серія із 25 публікацій Р. Осташа (частина з них підготовлена у співавторстві з Л. Осташ), присвячена лексикографічному опрацюванню особових імен Реєстру Війська Запорозького 1649 р., що включає також фіксацію їхнього вживання в інших писемних пам'ятках, зокрема й РВЗН.

Мета. Мета запропонованої статті полягає в характеристиці особових імен, уміщених в офіційному джерелі середини XVIII ст. Автор поставив завдання встановити багатство іменника, визначити частоту вживання особових імен, з'ясувати ступінь фонетичної адаптації церковно-християнських імен, розглянути зміни, яких зазнала їхня морфологічна структура на українському мовному ґрунті. Об'єктом вивчення стали особові власні імена РВЗН, а предметом – їхній сортимент, фонетичні та структурні особливості.

Матеріали й методи дослідження. У розвідці використано передусім синхронно-описовий та статистичний методи з прийомами спостереження, узагальнення, класифікації й коментування досліджуваного матеріалу, а також залучено порівняльно-зіставний метод та елементи діахронії.

Джерелом дослідження послужив РВЗН, додані до нього відомості та списки козаків, які перебували на промислах і зимівниках на території паланок, а також реєстри прибулих на Запоріжжя протягом 1754–1756 рр. і не вписаних до січового реєстру. Обрані для аналізу види антропонімних текстів науковці зараховують до найбільш насичених ономастичним матеріалом форм. У комунікативному плані складники таких документів підпорядковані спільній меті – інформувати про належність усіх денотатів до певної категорії осіб, зазначеної в заголовку.

Результати дослідження та їх обговорення. Виокремлений нами в процесі статистичного аналізу іменник складається зі 131–132 особових чоловічих імен (народнорозмовні форми *Феско* і *Хвеско* одночасно можна пов'язувати з такими церковно-християнськими іменами, як *Феодорь* і *Феодосий* – *І. Д.*), носіями яких є 14452 запорожці. Практично всі розглянуті антропоніми є церковно-християнськими за своїм походженням. На сторінках пам'ятки є лише двоє праслов'янських автохтонних особових імен – *Борись* (8) (після імені арабськими цифрами зазначено кількість його носіїв у реєстрі – *І. Д.*) і *Владимєр* (1) / *Володимєрь* (1). Через канонізацію місцевих православних святих вони ще в XI і XIII ст. увійшли до церковного календаря й тому на час створення реєстру давно вже втратили свій язичницький характер. Із 129–130 церковно-християнських імен (14442 носії) 16 (660 носіїв) ужито тільки в повній календарній формі (*Андроникъ*, *Евдокимъ* та ін.), 33 (4958 носіїв) – паралельно в календарній (*Авраамъ*, *Арсеній* та ін.) і народно-розмовній формі (*Аврамъ*, *Оврамъ*, *Арсєнь* та ін.). Ще 80–81 (8824 носії) зафіксовано лише в народнорозмовних формах (*Ониско*, *Софронъ*, *Супрунь* та ін.).

Природно, що не всі засвідчені в РВЗН імена були однаково продуктивними. Найбільш популярне ім'я *Ивань*, яке разом із фонетичним варіантом *Ївань* та похідними утвореннями *Иванка*, *Иванко* й *Ивашка* трапляється на сторінках пам'ятки 1923 рази, що становить 13,3 % від загальної кількості іменованих. Друге місце щодо вживаності належить імені *Федоръ*, яке разом із фонетичними варіантами *Федъръ*, *Хведъръ*, *Хведоръ* та похідними формами *Педко*, *Феско* та *Хвеско* подибуємо 778 разів (5,39 %). Решта найпопулярніших імен, частота використання яких перевищує 2 %, розташована в такій послідовності: *Василь* із дериватами *Вас* і *Василецъ*; *Грицко* з канонічною формою *Григорій* та похідними утвореннями *Гринь*, *Гриша*, *Гришко*; *Яцко* разом із канонічною формою *Иаковъ*, фонетичними варіантами *Якивъ* і *Яковъ*, похідними утвореннями *Яцикъ* і *Яцко* та західнослов'янським відповідником *Якуб*; *Степанъ* із канонічною формою *Стефан* і похідним утворенням *Стецко*; *Петро*; *Андрѣй* із канонічною формою *Андрей* та дериватом *Андрушко*; *Семень* із фонетичним варіантом *Симонъ*; *Павло* із повною календарною формою *Павель* і зменшеною емоційно-оцінною *Павликъ*; *Михайло* з дериватом *Михай*.

Порівняння отриманого переліку з результатами кількісного аналізу антропонімного матеріалу середини XVII ст. засвідчує стабільність масиву найпоширеніших чоловічих імен, забезпечену передусім дотриманням традиційних церковних приписів іменування. Відомий ономаст Р. Осташ виокремлює такі найтипівіші імена XVII ст.: *Ивань*, *Василь*, *Федоръ*,

Степанъ, Грицько, Михайло, Семень, Андрѣй, Яковъ, Олексѣй, Павель [6, с. 8]. Як бачимо, у наведених відомостях існують незначні розбіжності, що стосуються зміни популярності того чи того імені. Щоправда, порівняно з Реєстром Запорозького Війська 1649 р., у РВЗН ім'я *Петро* витіснило з групи найтиповіших ім'я *Олексѣй*. Крім перерахованих вище, до широкоживаних належать ще 25 імен, частота використання яких разом з усіма варіантами перевищує 1 % від загальної кількості носіїв для кожного імені. Дещо нижча продуктивність характерна для таких 23 імен: *Прокопъ, Антонъ, Кондратъ, Мусѣй, Остапъ, Дмитро, Лукъян, Романъ, Пилипъ, Харко, Мартинъ, Корнѣй, Микола, Левко, Кузма, Климъ, Хома, Юхимъ, Марко, Илко, Ничипор, Карпо, Ониско*. Кожне з них охоплює від 1 до 0,5 % від загальної кількості записаних до реєстру осіб. До рідковживаних належать, зокрема, такі імена, як *Адамъ (2), Архипъ (2), Димидъ (4), Касянь (9), Леонтій (3), Луцко (12), Мина (2), Овдѣй (3), Овѣсѣй (2), Оникій (2), Сила (3), Свиридъ (3), Устимъ (4), Юрко (14)* та деякі інші. Одиначними прикладами засвідчені в пам'ятці імена *Андроникъ, Евдокимъ, Ефентій, Іугонъ, Макѣй, Манѣило, Никонъ, Самсонъ, Северинъ, Смаїл і Сулиянь*.

Антропонімний простір реєстру дає змогу простежити особливості процесу формальної адаптації церковно-християнських імен, що призвів до появи різноманітних фонетичних і морфологічних варіантів. Деякі зміни офіційного християнського іменника сягають ще давньоруської мови, інші ж відбулися вже на українському мовному ґрунті. У синхронному аспекті освоєння календарних антропонімів проваджено в межах як загальноукраїнських, так і місцевих, регіональних тенденцій. Ураховуючи особливості формування контингенту Війська Запорозького Низового, наявність кількох іменних варіантів можна також пояснити впливом міжмовної інтерференції.

Серед основних змін у системі вокалізму, по-перше, варто відзначити перехід ініціального голосного звука *а-* в *о-*: *Овдѣй (3)* (< Авдий), *Євѣрко (2)* (< Аверкий), *Оѣнтій (3)* (< Авксентий), *Оврамъ (3)* (< Авраамъ), *Олексѣй (77)* (< Алѣѣей), *Опанасъ (9)* (< Аванасий). Імена *Вакумъ (1), Гапѣнь (2), Гапонъ (3)* втратили початковий *а-*, тоді як ім'я *Антоний* уживане з протетичним *в*: *Вѣнтинъ (7), Вѣнтонъ (1)*. При цьому поряд із церковно-християнськими іменами, у яких відбулася заміна *а-* > *о-*, зрідка подибуємо й співвідносні їм канонічні форми з початковим *а-*: *Авакум (1), Авѣвакумъ (1), Авраамъ (1), Алѣѣей (8), Аванасий (2)*. З іншого боку, у народному варіанті *Анисимъ (1)*, навпаки, спостерігаємо заміну ініціального *о-* на *а-*, що сталася, можливо, під впливом білоруського акання.

Притаманний східнослов'янським мовам перехід початкового сполучення *йе-* в *о-* засвідчений в іменах *Остапъ (133)* (< Євстафий), *Онѣстрат (9)* (< Євстратий), *Овтух (1)* (< Євтихий), *Овѣсѣй (2)* (< Євсевий), *Олыфѣр (5), Єлѣхвѣр (1), Олихвѣр (2)* (< Єлевферий), *Омѣлко (Ємѣлько) (164)* (< Ємилианъ), *Охрѣмъ (13)* (< Єфремъ). Початкові *я-* або *ю-* замість етимологічного *йе-* представлені варіантами *Юфимъ (2), Юхимъ (76), Явтух (6), Ярмола (4), Ярмолай (1)*, поруч із якими зберігаються й такі онімні форми, як *Евѣимъ (3), Евхимъ (6), Евимъ (3), Евтухъ (10)*.

Ненаголошений початковий *и-* на українському мовному ґрунті здебільшого втрачено: *Радко (28)* (<Иродионъ), *Сай (1)* (< Исаия) [водночас паралельно функціонували й варіанти *Исаія (1), Исай (5)*], *Сидоръ (64)* (< Исидоръ), *Смаїл (1)* (< Исмаиль). Лише народний варіант *Гнатъ* на час укладання пам'ятки, як і протягом попередніх століть [4, с. 52; 5, с. 513–514], продовжував залишатися рідковживаним. Співвідношення між онімними формами *Игнатъ* і *Гнатъ* у РВЗН становить 148 до 1.

Частими прикладами на сторінках реєстру представлене явище переходу *о* в *і* в новозакритих складах (19 варіантів онімів, 273 носії). Пор.: *Антѣнь (21), Пархѣмъ (14), Прокѣпъ (39), Сидиръ (6), Якивъ (7)* та ін. Однак помітна перевага онімних варіантів (25 прикладів, 1316 носіїв) з невинним *о* засвідчує, що процес цієї заміни відбувався досить повільно. Пор.: *Антонъ (113), Пархомъ (20), Прокопъ (90), Сидоръ (64), Яковъ (130)* та ін.

Істотні фонетичні зміни пов'язані зі стягненням не властивих українській мові дифтонгів. Зокрема, у реєстрі спостережено заміну початкових сполучень *иа-*, *иу-* на початкові *я-* та *у-*: *Яковъ (130)* (щоправда, один раз трапляється церковнослов'янський оригінал *Иаковъ*), *Устимъ (4)*. Ім'я *Иеремия* представлене адаптованими народними формами *Арѣма (1), Верѣмѣй (1)*,

Еремѣй (1), *Еремѣя* (1), *Ярема* (50). Поряд із канонічним іменем *Іосифъ* (7), у пам'ятці наявні ще такі його народно-розмовні варіанти, як *Есипъ* (2), *Есифъ* (3), *Ђско* (71), *Їско* (117), *Юско* (52). Останній, за припущенням Р. Керсти, міг постати внаслідок польського впливу [4, с. 54]. На сторінках реєстру адаптовані народні форми зі стягненими сполученнями голосних *-аа-*, *-ео-*, *-иш-*, *-ио-* в середині слова практично повністю витіснили свої церковно-календарні відповідники. Пор.: *Аврамъ* (33) і *Авраамъ* (1), *Сѣмень* (402), *Симонъ* (1), *Фѣдоръ* (647), *Гаврило* (146), *Данило* (264), *Димидъ* (4), *Денисъ* (30), *Динис* (38). У дифтонзі *-иа-* голосний *и* втрачав свій вокальний характер і переходив у *й*: *Демянь* (20) (< Дамианъ), *Лукьянь* (128) (< Лукианъ). Особове ім'я *Лукіянь* зі сполученням *-ія-* представлене в пам'ятці одиничним прикладом. Щодо канонічних зразків із трифтонгами, то вони взагалі відсутні в іменнику реєстру.

Під час формування народних форм церковно-християнських імен відбувалися також процеси регресивної та прогресивної асиміляції ($e - a > a - a$, $e - o > e - e$, $o - y > o - o$). Пор.: *Герасимъ* (15) – *Гарасимъ* (87), *Нѣсторъ* (22) – *Нѣстеръ* (26), *Гѣнуфрій* (3) – *Онопрѣй* (14).

Перебіг формальної адаптації, своєю чергою, призвів до паралельного функціонування форм із різними фонетичними явищами в системі консонантизму. Зокрема, через заміну не властивого українській мові губно-зубного звука *ф* приголосними *п*, *х*, *в* і сполученням *хв* виникли такі варіанти онімів, як *Софронъ* (1) – *Супрунь* (16), *Стефанъ* (49) – *Степанъ* (400), *Фѣдоръ* (647) – *Хвѣдоръ* (64), *Фома* (1) – *Хома* (89), *Юфимъ* (2) – *Юхимъ* (76), *Матвѣй* (1) – *Матвѣй* (188), *Олыфѣр* (5) – *Олихвѣръ* (2) й под. У кількох випадках ініціальний середньоязиковий *н*- чергується з губно-губним носовим *м*-. Пор.: *Никита* (7) – *Микита* (187), *Никола* (1) / *Николай* (1) – *Микола* (95). Ще одна група змін зумовлена спрощенням у групах приголосних. Пор.: *Акѣсенътий* (1) (< Авксентий) (*-вкс-* > *-кс-*); *Остапъ* (133) (< Євстафій) (*-вст-* > *-ст-*); *Еѣимъ* (3) (< Євфимий), *Олыфѣр* (5) (< Єлевферій) (*-вф-* > *-ф-*); *Константинъ* (1) – *Кость* (10) (*-нст-* > *-ст-*); *Самсонъ* (1) (< Сампсонъ) (*-мнс-* > *-мс-*).

Майже всі зафіксовані в РВЗН імена утворені морфологічним способом, зокрема усіченням, а також суфіксацією усічених або повних основ. Серед адаптованих народних форм, що постали внаслідок усічення, найчастіше трапляються оніми зі скороченим *-ий*. Названа модель представлена 17-ма особовими іменами, носіями яких є 2034 запорожці. Пор.: *Антонъ* (113) (< Антоній), *Артемъ* (69) (< Артемія), *Василь* (765) (< Василій), *Игнатъ* (148) (< Ігнатій), *Назаръ* (55) (< Назарій) та ін. Водночас на сторінках реєстру спостерігаємо 14 канонічних або псевдокоректних зразків, у яких фіналь *-ий* збереглася: *Арсеній* (1), *Григорій* (20), *Аванасій* (2), *Терентій* (2), *Сергѣй* (33) тощо. Крім адаптованих народних форм, утворених шляхом втрати фіналі, у пам'ятці трапляються також деривати з усіченою основою: *Васъ* (1) (< Василій), *Климъ* (91) (< Климентъ), *Кость* (10) (< Константинъ), *Калень* (1) (< Калінікъ).

Групу усічено-суфіксальних імен поділено на 3 підгрупи. До першої належить ім'я *Гринь* (1), утворене за допомогою суфікса від скороченої до одного відкритого складу основи, що не може вживатися як самостійне слово. Водночас на сторінках пам'ятки названа модель збереглася у вигляді похідних утворень (13 прикладів, 1173 носії): *Грицко*, *Дацко*, *Яцко* й под. Друга, найчисленніша, підгрупа складається з найменувань, у яких суфікс поширював усічену до одного закритого складу основу (24 приклади, 901 носій): *Калко*, *Сѣзко*, *Ярошь* та ін. Скрамніше місце в реєстрі посідають назви осіб, що виникли внаслідок приєднання суфікса до скороченої основи з двома збереженими складами (9 прикладів, 350 носіїв): *Дорошь*, *Омелко*, *Ониско* й под.

Суфіксальний спосіб творення полягав у суфіксації повної основи канонічної або адаптованої форми церковно-християнського імені (11 прикладів, 290 носіїв): *Захарко*, *Василецъ*, *Павликъ* та ін.

Список формантів, виявлених в особових іменах пам'ятки, нараховує 13 мономорфемних суфіксів: *-ай* (*Михай*), *-аиш* (*Ляишь*), *-ецъ* (*Згънѣць*), *-ик* (*Павликъ*), *-ин* (*Гуринъ*), *-иш* (*Яришь*), *-гъиш* (*Тимгъишь*), *-к-а* (*Иванка*), *-к-о* (*Лѣвко*), *-нъ* (*Гринь*), *-ош* (*Ярошь*), *-и* (*Дорошь*), *-и-а* (*Гриша*). Усі вони, за винятком суфікса *-к-о*, що дав 26 похідних утворень, які охоплювали 1121 носія, були малопродуктивними. Крім цього, серед дериватів іменника РВЗН засвідчено 7 поліморфемних суфіксів: *-аиш-к-о* (*Дмитрашко*), *-с-к-о* (*Фѣско*), *-ц-ик* (*Яцикъ*), *-ц-к-о* (*Яцко*), *-уш-к-о* (*Андрушко*), *-иш-к-а* (*Івашка*), *-иш-к-о* (*Тѣрѣшко*). У наведеному переліку перше місце щодо продуктивності

посідає суфікс *-ц-к-о*, який постає в 6-ти іменних варіантах. Інші суфікси вживані ще рідше або взагалі представлені одиничними прикладами. Таке істотне зменшення продуктивності й життєздатності значної кількості морфем порівняно з попереднім періодом є відображенням внутрішніх процесів, що відбувалися в словотворчій системі ділової української мови протягом XVIII ст. «Якщо розвиток мови, – висновує Л. Гумецька, – є поступовим вдосконалюванням її граматичної будови, то в галузі словотворчої системи мови це вдосконалювання виражалося, по-перше, в тенденції до скорочення синонімічних рядів суфіксів, до усунення суфіксальної і префіксальної різноманітності, до зменшення кількості афіксів, здатних входити у зв'язок з тією самою основою...» [2, с. 292].

Помітну групу в пам'ятці становлять адаптовані народні форми, утворені за допомогою морфеми-флексії *-о* (10 прикладів, 1747 носіїв): *Гаврило, Карпо, Михайло* та ін. Появу флексії середнього роду в іменниках чоловічого роду Л. Гумецька пояснює не лише фонетичними чинниками, а й прагненням підкреслити дистанцію між іменованим і його святим патроном [3, с. 116].

Морфолого-синтаксичний спосіб представлений у РВЗН лише двома особовими іменами – *Борись* (8) і *Владимєр* (1) / *Володимєрь* (1).

Висновки і перспективи. Як бачимо, у реєстрі наявний цінний матеріал для вивчення проблеми формування українського чоловічого іменника XVIII ст. Іменний репертуар пам'ятки підтверджує остаточне зникнення протягом цього часу з офіційної комунікації неканонічних імен і повну заміну їх канонічними. Попри виразну тенденцію до превалювання адаптованих народних форм, у РВЗН простежуємо деяку конкуренцію між ними та їхніми календарними церковнослов'янськими прототипами. Така варіативність також слугує доказом неусталеності офіційно-адміністративної практики ідентифікації особи, яка все ще продовжувала зберігатися на час укладання документів.

Про відсутність будь-якої соціальної чи стилістичної диференціації в процесі найменування свідчить паралельне використання канонічних і співвідносних адаптованих народних форм або їхніх похідних для ідентифікації тієї самої особи в різних документах. Наприклад, полковник Самарської паланки Григорій Федорович Горкуша (Чухрай) зазвичай підписував документи як *Григорій Федоровъ* [1, с. 254, 256, 258]. З іншого боку, у повідомленні Коша представникові гетьмана в Запоріжжі Василеві Зарудному він постає вже як *Грицько Горкуша* [1, с. 246]. До складеної 12 жовтня 1756 р. Кодацькою паланкою відомості про кількість зимівників та їхніх господарів, яким оголошено наказ про боротьбу з гайдаками, унесено «Матвѣя Старого куренного тимошѣвского зимивникъ» [1, с. 260]. Водночас у реєстрі козаків Тимошівського куреня цей запорожець фігурує як *Матвѣй Старий* [1, с. 101].

На відміну від Реєстру Війська Запорозького 1649 р., де «виявлено 49 мономорфемних суфіксів, 2 суфікси-флексії і 43 поліморфемні суфікси» [6, с. 14], морфологічна будова іменника РВЗН не вражає таким суфіксальним багатством і розмаїттям. Значна частина зафіксованих нами серед особових чоловічих імен РВЗН формантів виявилася малопродуктивною. Таку відмінність пояснюємо не лише більшим обсягом першої пам'ятки, що містить списки 40449 козаків армії Богдана Хмельницького, а й тим, що вона пов'язана передусім з іманентними процесами в еволюції словотворчої системи ділової української мови.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні їхньої джерельної бази за рахунок залучення всього корпусу документів «Архіву Коша Нової Запорозької Січі».

Список використаної літератури

1. Архів Коша Нової Запорозької Січі: Корпус документів. 1734–1775. Т. 5. Реєстр Війська Запорозького Низового 1756 року. Київ : [Б. в.], 2008. 528 с.
2. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. 298 с.
3. Гумецька Л. Л. Народні форми хрещених імен в українській мові XIV–XV ст. *Українська історична та діалектна лексика*. Київ : Наукова думка, 1985. С. 113–116.
4. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ : Наукова думка, 1984. 151 с.

5. Остап Р. І., Остап Н. Л. Індекс власних особових імен. *Реєстр Війська Запорозького 1649 року* / відп. ред. Ф. П. Шевченко. Київ : Наукова думка, 1995. С. 513–516.

6. Остап Р. И. Украинская антропонимия первой половины XVII века. Мужские личные имена (на материале Реестра Запорозького Войска 1649 г.) : автореф. дис. ...канд. филол. наук / Ужгородский государственный ун-т. Ужгород, 1986. 16 с.

References

1. Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sich: Korpus dokumentiv. 1734–1775 [The archive of Kish New Zaporozhian Sich: The corps of documents. 1734–1775]. (2008). Т. 5. Reiestr Viiska Zaporozkoho Nyzovoho 1756 roku [Register of the Zaporozhian Host Lower 1756]. Kyiv, 528 (in Ukr.).

2. Humetska, L. L. (1958). Narys slovtvorchoi systemy ukrainskoi aktovoi movy XIV–XV st. [An essay on the word-formation system of the Ukrainian act language of the XIV–XV cen.]. Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 298 (in Ukr.).

3. Humetska, L. L. (1985). Narodni formy khreshchenykh imen v ukrainskii movi XIV–XV st. [Folk forms of Christian names in the Ukrainian language of the XIV–XV cen.]. In: *Ukrainska istorychna ta dialektna leksyka [Ukrainian historical and dialect vocabulary]*. Kyiv: Naukova dumka, 113–116 (in Ukr.).

4. Kersta, R. Y. (1984). Ukrainska antroponimii XVI st. Cholovichi imenuvannia [Ukrainian anthroponymy of the XVI cen. Men's names]. Kyiv: Naukova dumka, 151 (in Ukr.).

5. Ostash, R. I. & Ostash, N. L. (1995). Indeks vlasnykh osobovykh imen [Index of proper personal names]. In: *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku [Register of the Zaporozhian Host of 1649]* / vidp. red. F. P. Shevchenko. Kyiv: Naukova dumka, 513–516 (in Ukr.).

6. Ostash, R. I. (1986). Ukrainskaja antroponimija pervoj poloviny XVII veka. Muzhskie lichnye imena (na materiale Reestra Zaporozhskogo Vojska 1649 g.) [Ukrainian anthroponymy of the first half of the 17th century. Men's personal names (based on the Register of the Zaporozhian Army of 1649)] Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Uzhgorod, 16 (in Rus).

THE 1756 REGISTER OF THE ZAPOROZHIAN HOST AS A SOURCE OF RESEARCH OF THE UKRAINIAN MEN'S NAMES OF THE XVIII CENTURY

Ivan Dzyra, Candidate of Philological Sciences, Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of the Philology and Translation, Kyiv National University of Technologies and Design

e-mail: dzyraivan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6326-3594>

Scopus-Author identifier: 58566133300

Abstract. Introduction. *Since the Zaporozhian Cossacks accumulated in itself the most courageous, freedom-loving and enterprising representatives of all classes and strata of the society of that time, who came from different regions of Ukraine, then in 1756 Register of the Zaporozhian Host was reflected not a regional, but a national arrive of man's names, which circulated in the entire ethnic Ukrainian territory.*

The purpose of the article is to characterize the personal names included in the official source of the middle of the XVIII cen. The author set the task to establishing the richness of the man's names, finding out the degree of phonetic adaptation of church-Christian names, and considering the changes that their morphological structure has undergone on the Ukrainian linguistic soil.

Results. *The list of the man's names revealed as a result of the statistical analysis includes more than 130 personal names, which are borne by 14452 Zaporozhians. With the exception 2, all names are church-Christian in origin. 16 of them are used only in the full calendar form, 33 are used simultaneously in the calendar and colloquial forms, and more than 80 are recorded only in the colloquial forms.*

The most popular names, the frequency of use of which together with phonetic variants and derived forms exceeds 2 %, include Иванъ, Ѡедоръ, Василь, Грицко, Яцко, Степанъ, Петро, Андрѣй, Семень, Павло and Михайло.

The most common phonetic changes of traditional calendar forms were: the transition of the initial vowel a- to o-; the transition of the initial conjugation je- to o-; loss unstressed initial u-; constriction of diphthongs not peculiar to Ukrainian language; replacing the sound ϕ with n, x, v and the sound combination xv; simplification in groups consonants, etc.

With the exception of 2, all the names recorded in the register are formed morphologically, expressed by truncation, as well as suffixation of truncated or full bases. The list of formants found in the names of the monument consists of 13 monomorphemic, 7 polymorphemic suffixes and one morpheme-inflection.

Originality. *The personal man's names in 1756 Register of the Zaporozhian Host were examined for the first time.*

Conclusions. *The name repertoire of the monument confirms the final disappearance during this time from official communication of non-canonical names and their complete replacement by canonical ones. Despite*

the clear tendency towards the predominance of adapted folk forms, some competition between them and their calendar Church Slavonic prototypes can be traced in the register.

Key words: *personal man's name, church-calendar name, colloquial form, suffix, register.*

Надійшла до редакції: 23.03.24.

Прийнято до друку: 17.05.24